

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 12.06.2022

Kabul / Accepted: 15.07.2023

Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.55666/folklor.1312869

**UNUTULMUŞ BİR SİBİRYA ŞAİRİ DMİTRİY PAVLOVIÇ
DAVIDOV'UN ŞİİRLERİNDE VE BİLİMSEL ÇALIŞMALARINDA
YAKUTLAR**

Muvaffak DURANLI*

Öz

Çarlık Rusyası'nın kolonizasyon sürecinden Sibiryalı toprakları ve Sibiryalı'nın köklü halkları da etkilenmiştir. Bu toprakları kendi idaresi altına almak isteyen Çarlık yönetimi, bölgede farklı yöntemler uygulamıştır. Bu yöntemlerden birincisi, genel olarak Türk topluluklarının yaşadığı Sibiryalı'yı sürgün politikası için ana üs olarak kullanmak ve ikinci olarak da Çarlığın ele geçirdiği Sibiryalı topraklarında Rus kolonizasyonunu büyütmek, geliştirmek için bu topraklara göçü özendirme. Bu iki uygulama da başta halk olmak üzere Rus bilim insanları arasında Sibiryalı Türk topluluklarının tanınması ve anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Bölgeye gelen Rus yerleşimciler, katı ve acımasız bölgenin yaşam koşullarına zaman içinde uyum sağlamış yerli halklardan pek çok veri alırken aynı zamanda kendi bilgi birikimlerini, yaşam biçimlerini Sibiryalı'nın yerli halkları ile paylaşmışlardır. Bu karşılıklı paylaşım sürecinde toplumların karşılıklı olarak birbirlerini tanımalarında sanat ve edebiyat önemli bir işlev üstlenmiştir. Özellikle de Rus yazarlar, edebi ürünlerinde Sibiryalı karakterlere yer vermekle kalmamış, aynı zamanda bu karakterlerin inanç ve kültür unsurlarını eserlerinde ana motif olarak kullanmışlardır.

Sibiryalı topraklarını kendilerine yurt edinen bir Rus aileden gelen Dmitriy Pavloviç Davidov, Sibiryalı'nın köklü halkı Yakutları yakından gözlemlemiş, onların sözlü kültürünün zenginliğinden etkilenmiş ve bu etkilenme onun sanatsal çalışmalarına yansımıştır. Sanatsal çalışmalarının yanı sıra eğitime, bilime de önem veren Davidov, uzun bir dönem bu topraklarda yerli halkların eğitimi ile ilgilenmiş, aynı zamanda Rus Coğrafya Derneği Sibiryalı Bölümü bünyesinde bilimsel çalışmalarını sürdürmüştür. Makalede ülkemizde bilinmeyen şairin Yakut temalı şiirleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yakut, efsane, şiir, şaman, çadır.

**YAKUTS IN POETS AND SCIENTIFIC RESEARCH OF THE FORGOTTEN SIBERIAN
POET DMITRY PAVLOVICH DAVIDOV**

Abstract

The Siberian lands and the indigenous peoples of Siberia were also affected by the process of colonization of Tsarist Russia. The tsarist administration, wishing to take these lands into their possession, applied various methods in the region. The first of these methods is to use Siberia, where there are generally Turkic communities, as the main base for the policy of expulsion, and secondly, to encourage immigration to these lands in order to expand and develop Russian colonization in the occupied Siberian lands, by Kingdom. These two practices contributed to the recognition and understanding of the Siberian Turkic communities by Russian scientists, especially the public. Russian settlers who came to the region shared their knowledge and cultural values with the Turkic and other various ethnic groups of Siberia, while receiving a lot of information about adaptation from the indigenous peoples, adapted to the living conditions of this harsh, brutal region. Art and literature have played an important role in the mutual recognition of societies. Especially Russian writers not only included Siberian characters in their literary works, but also used the beliefs and cultural elements of these characters as the main motifs in their works.

In the article, Dmitry Pavlovich Davydov, a native of a Russian family who made their home in Siberia, closely observed the Yakuts, the indigenous people of Siberia, was influenced by the richness of their oral culture, and this

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir/TÜRKİYE m_duranli@hotmail.com ORCID: 0000-0002-4529-2700.

influence was reflected in his works of art. Attaching, in addition to artistic works, the importance of education and science, Davydov for a long time was interested in the education of the indigenous peoples of these lands, while continuing his scientific studies within the Siberian Department of the Russian Geographical Society. The article will attempt to focus on the Yakut theme of the poems of a poet unknown in our country.

Keywords: Jakut, legend, poetry, shaman, tent.

Giriş

Ülkemizde “Sibirya’dan Bir Masal Anası” adlı çalışmasıyla bilinen Sovyet halkbilimci Mark Azadovskiy, “Bir Folklorcunun Notları: Bir Kez Daha Şanlı Deniz Hakkında” başlıklı yazısında uzun yıllar boyunca şairi bilinmeyen ve Sibirya hapishanelerinde söylenen bir şarkının kökeni üzerinde durur. Bu köken araştırmasında Azadovskiy, Sibiryalı tarihçi Fyodr Aleksandroviç Kudryavtsev’in (1899- 1976) 1928 yılında yayınlanan makalesinden sonra şarkı olarak söylenen bu şiirin veya diğer bir ifade ile şarkının sözlerinin Dmitriy Pavloviç Davıdov’a ait olduğunun anlaşıldığını belirtir. Daha sonra Azadovskiy bu şiirin ilk olarak 1858 yılında *Zolotoe Runo* adlı Peterburg gazetesinde yaymlandığını ve sürgünler arasında sevilerek bütün Sibirya hapishanelerine yayıldığını yazar (Azadovskiy, 1947: 111).

Fyodr Aleksandroviç Kudryavtsev’den önce bu şarkının gerçekte bir şairin şiiri olabileceği görüşü araştırmacılar tarafından ileri sürülmüştür. Örneğin Rusya’daki hapishane ve sürgün koşullarını incelediği çalışmasında Rus etnograf Nikolay Mihayloviç Yadrıntsev (1842- 1894) bu şarkı için şunları yazar: “Bu eski bir hapishane şarkısıdır. Hatta eski zamanlarda bazı hapishane şarkıları, dış formları ve şiir yapılarındaki kusursuz işçilikleri ile göze çarpılmaktadırlar, örneğin ‘Şanlı Deniz- Özgür Baykal’ şarkısı veya daha doğrusu şiiri bunlardan biridir” (Yadrıntsev, 1872: 111- 112).

Marina Valeryevna Kuznetsova Rus Coğrafya Derneği Sibirya Bölümü çalışanları ile ilgili olarak hazırlanan çalışmanın “Davıdov Dmitriy Pavloviç” adlı maddesine yazdığı biyografi içerikli yazıda 1858 yılında *Zolotoe Runo*’da yayınlanan ve daha sonra ‘Şanlı Deniz, Kutsal Baykal’ adlı halk şarkısına dönüşen şiirin Baykal bölgesinde bir kaçağın maceralarının anlatımı olduğu belirtmiştir (Kuznetsova, 2021: 38).

Davıdov’un bu şiiri üzerinde ayrıntılı bir şekilde duran Kudryavtsev, şiirde geçen bazı kavramların açıklanmasının gerekliliğini hissetmiş ve şiirdeki “omul fiçisi”ni açıklamıştır.

“Şanlı deniz, özgür Baykal,

Şanlı gemi bir omul¹ fiçisidir” (Kudryavtsev, 1928: 82).

Kudryavtsev, kaçakların yolda karşılaştıkları doğal engelleri aşmada çok cesur olduklarını, dağ sırtlarından, bataklıklardan geçip bir tahta parçası ile büyük nehirlerde yüzdüklerini, hatta bazen deniz kıyısında duran ve balıkçıların omul balığı tuzlamak için kullandıkları fiçiler içinde Baykal’da seyahat ettiklerini belirtir (Kudryavtsev, 1928: 83).

Bir Rus halk şarkısının Türk kültürü ile bağlantısı ne olabilir? Şair sadece şiirinde Rus halkını mı anlatmaktadır? Bu tür sorular çoğaltılabilir. Elbette Davıdov bir Rus şairdir, fakat onun eserlerinde sadece Rus halkı, Rus kültürü değil, aynı zamanda yıllarını geçirdiği Sibirya topraklarındaki diğer halklar, Buryatlar, Tunguzlar ve Yakutlar da yer alır. Bir şair olarak Davıdov sadece bu halklardan bireylere yer vermekle kalmamakta aynı zamanda onların efsanelerini ve sözlü kültür ürünlerini şiirine taşıyarak bu halkların tanınmasını ve onların kültürel açıdan zengin toplumlar olduğunu gösterebilmiş bir sanatçısıdır.

Şairin Hayatı ve Çalışmaları

Kaynaklar, Davıdov’un yurt bilgisi uzmanı ve yazar olduğu, 1811 yılında Açinsk’te doğduğunu, fakat ölüm tarihinin bilinmediğini belirtmektedir.

Edebiyat Tarihçisi İsaak Grigoryeviç Yampolskiy’in (1902- 1992) hazırladığı ayrıntılı biyografik çalışmalarda, daha sonraki yayınlarda da Davıdov’un doğum tarihi aynı şekilde verilmiştir. On beş yaşına geldiğinde Açinsk Bölge Mahkemesine yazıcı olarak çalışmaya başlayan genç Davıdov, bu görevi pek de benimsememiş, 1830 yılında İrkutsk Gimnazyumu’nun sınavlarını vererek Troitskosavsk vilayet lisesinde öğretmen olarak çalışmaya başlamış, 1838 yılında buradan Yakutsk şehrine taşınmış, yaklaşık on yıl boyunca liselerde müfettişlik görevinde bulunmuştur (Yampolskiy, 1968: 649).

Bu on yıl içinde Davıdov’un Moğolca uzmanı Osip Mihayloviç Kovalevskiy (1800- 1878), şarkiyatçı Pavel Lvoviç Şilling (1786- 1837), Sinolog Nikita Yakovleviç Biçurin (1777- 1853) ve Dekabrist hareketin önemli isimlerinden olan Bestujev kardeşlerle tanıştığı ve onlarla yazıştığı bilinmektedir (Suharçuk, 1976:112).

Davidov, daha sonraki yıllarda Aleksandr Fyodoroviç Middendorf'un (1815-1854) görevlendirmesi ile Yakutsk şehrinde meteorolojik ve jeotermik gözlemler de bulunmuş ve bu çalışmalarının sonuçlarını 1848 yılında "İzvestiya Akademiçeskih Nauk"un adlı yayının fizik- matematik bölümünde (cilt VI, No 17) yayınlamıştır. Middendorf onun çalışmalarını "Sibirische Reise" adlı broşürde de kullanmış ve Bilimler Akademisi'ne sunduğu raporda bu gözlemlere büyük bir değer verilmesi gerektiğini, Sibirya'nın sanayi açısından gelişimi amacıyla Davidov'un Baykal'ı Lena nehri ile birleştirme planları üzerinde çalışmış olduğunu belirtmiştir (Yampolskiy, 1968: 650).

Kudryavtsev'in burada kaynak olarak kullandığımız makalesinden bir yıl önce (1927) yayınlanan Sovyet Ansiklopedisindeki "Davidov" maddesinde Davidov'un meteoroloji dışında etnografi, arkeoloji ile de ilgilendiği, ayrıca "Yakutsko- Russkiy Slovar" (Berlin/1852) hazırladığı belirtilmişse de bu çalışma ile ilgili tatmin edici bir bilgi bulunmamaktadır (Davidov, 1927: 763).

Davidov'u bu kadar üretken kılan Yakutsk şehri aynı zamanda onda acıma duygusu da uyandırmaktadır. Davidov, yakın arkadaşı D. İ. Hvastov'a 25 Haziran 1832 tarihinde yazdığı mektupta bu şehirle ilgili gözlemlerini dile getirir. Yakutsk'ta onu fakirlik, ağır yaşam koşullarının karşıladığını, şehirde hiçbir tarımsal faaliyet olmadığını, halkın sadece hayvancılık, avcılık ve balıkçılık geçimlerini sağladıklarını, kızamık ve çiçek salgınının Yakutsk nüfusu azalttığını, Yakutların Rusça bilmediğini, bu topraklara yerleşmiş Rus köylülerinin ise Rusça konuşmadığını, Yakutçanın onların ana dili olduğunu belirtir² (Suharçuk, 1976: 114).

Kudryatsev'in makalesi biyografik verilerin yanı sıra şairin sanatı ile ilgili de veriler muhteva etmesi açısından oldukça değerlidir. Kudryavtsev, Davidov'un "Büyülü Rahle" (Volşebnaya Skameeçka) şiirinde 1830- 1838 yıllarındaki yaşamının izlerinin bulunduğunu belirtmektedir:

"Ben on yedi yaşında bir genç,

Troitskosavsk'a yerleştim:

Çocukları eğittim ve kendimi eğittim,

Matematikçi ve şair,

Şerefın ve şanın arayıcısı,

Ben gümrük karakolunun yakınında

Fakir bir kulübede tek başıma" (Kudryavtsev, 1928: 78).

Melnikov tarafından yazılan tek sayfalık biyografik yazıda Davidov çok yönlü bir araştırmacı olarak tanımlanmakta, onun Yakutça ve Buryatça- Moğolca'yı incelediği ve Yakutça- Rusça sözlüğün ilk fasikülünü yayınladığı, Moğol masallarını, efsanelerini, atasözlerini derlediği ve bunların bir kısmını ünlü oryantalist ve Moğolca uzmanı Osip Mihayloviç Kovalevskiy'e yayınlaması için verdiği belirtilmektedir. Ayrıca Barguzin bölgesine gittiği, buradaki mineral kaynaklar hakkında bilgi topladığı ve bu bölgeyle ilgili müstakil bir çalışma yazmaya niyetlendiği, Alman seyyah ve bilim adamı Alexander von Humboldt'un (1769- 1859), "Kozmos" adlı eserinde Davidov'un çalışmalarından bahsettiği belirtilmektedir (Melnikov, 1963: 192).

Bilimsel çalışmalarının yanı sıra Davidov'un hayatında şiirin belirgin bir yer aldığını ifade eden Yampolskiy, Davidov'un şiire ilgisinin çocukluk döneminden başladığını, şairin "Şiirlerle Sibirya Romanları" olarak tanımladığı "Nataşa" ve "Kutsal Kadeh" (Zavetnyy Bokal) başlıklı şiirlerinin yayınlanmadan el yazması kopya olarak günümüze ulaştığını belirtmektedir (Yampolskiy, 1968: 651).

25 Ocak 1836 tarihinde Davidov'un karısı ve öğretmen Semen İlarionov'un çalıştığı okulun yan binasında bilinmeyen bir nedenle bir yangın çıkar. Yangın sırasında Dmitriy Pavloviç ana binada derste olduğu, karısı ve diğer öğretmen Semen İlarionov yangını erken fark ettikleri için zarar görmezler. Yampolskiy'e göre bu yangında şairin pek çok çalışması yanıp kül olmuştur ((Suharçuk, 1976: 113; Yampolskiy, 1968: 652).

Kaynaklarda 1836 tarihinde yaşanan bu kötü olaydan sonra şairin emekliye ayrıldığı 1859 yılına kadar geçen zamanda Davidov'un hayatı ile ilgili olarak ayrıntılı bir bilgi kaynaklarda yer almamaktadır.

1859 yılında emekliye ayrılan Davıdov, yarım kalmış çalışmalarını tamamlamaya kara verir ve İrkutsk'a geçer. Bu şehirde ardı ardına olumsuzluklar birbirini izlese de aynı yıl içinde şairin "Tılsım" (Amulet) adlı şiiri ayrı basım olarak yayınlanır. Uzun bir aradan sonra yayınlanan bu şiirin üzerinden üç yıl geçer ve Davıdov'un "Şire Guylguhu veya Büyülü Rahle" (Şire Guylguhu ili Volşebnaya Skameeçka) adlı şiiri okuyucu ile buluşur. 1857- 1858 yıllarında *Zolotoe Runo* adlı Peterburg gazetesinin redaktörü- yayıncısı ve şair İvan Petroviç Boçarov'un (1820- 1892) arkadaşı olan Davıdov, bazı şiirlerini ve yazılarını bu gazetede yayınlattır, bu şiirler arasında "Boyun Eğmiş Sibirya" (Pokorennaya Sibir) adlı anlatı- şiirin iki bölümü de yer almıştır.

1861 yılında Davıdov, görme yetisini kaybeder. Bu sırada Davıdov'un O. M. Kovalevskiy'e verdiği el yazması çalışmaları Varşova'da yangında yok olur. 1870 yılında el yazması halindeki pek çok çalışması İrkutsk'taki sel baskını sırasında kullanılamaz hale gelir. Davıdov çalışmalarının kaderini belirleyen bu felaketler için şunları yazar: "Tarifsiz çaba ve emek sonucu oluşan, gururlandığım ve çok şey vaat ettiğim on beş yıllık çalışma, kendi varlığının bölük pörçük izlerini ateşte ve suda bırakıp kaybolup gitti" (Yampolskiy, 1968: 652- 653).

Kör olmanın ve çalışmalarının el yazmalarını kaybetmenin getirdiği bunalımla yaklaşık sekiz yıl hareketsiz yatan Davıdov'un 1871 yılında "Poyetik Tablolar" (Poetiçeskie Kartini) adlı çalışması yayınlanır. Bu çalışma Davıdov'un kızına dikte ettirmesi sayesinde yayınlanabilmiştir. Araştırmacı İsaak Grigoryeviç Yampolskiy bu çalışmayı "Bu, pek çok anti nihilist çıkışları olan büyük ölçüde otobiyografik özellikte bir kitaptır. Şiir açısından oldukça zayıftır" (Yampolskiy, 1968: 654) şeklinde tanımlar.

1871 yılındaki bu yayın şairin tekrar ayağa kalkmak istemesinin bir yansımasıdır. Zaman içinde şairin hayatında her şey biraz kötüye gider. Bunu Truşkin, şairin devletten yardım istemesi ile açıklar. Onun araştırmalarına göre, Davıdov, *İhtiyaç Duyan Edebiyatçılara ve Bilim İnsanlarına Yardım Derneği*'ne³ 20 Haziran 1875 tarihindeki yardım için başvurmuştur (Truşkin, 1984: 249). Truşkin'in çalışmasında bu başvurunun nasıl sonuçlandığı konusunda bir bilgi bulunmamaktadır.

İrkutsk'ta yaşanan yangından sonra Davıdov 1879 yılında Tobolsk'a taşınır ve 11 Haziran 1889 tarihinde bu şehirde ölür (Yampolskiy, 1968: 654).

Eserleri

1857- 1859 tarihleri arasında *Zolotoe Runo* gazetesinde bir dizi eseri yayınlanır. Nesir olan eserlerden bazıları "Yakutsk Silüetleri" (Yakutskie Silueti), "Benim Eski Başarısızlıklarım" (Moi Starie Neudaçi), "Zolotoe Runo Gazetesi Redaktörüne Bazı Yerler Hakkında Mektup" (Pismo K Redaktoru Gazeti Zolotoe Runo o Nekotorih Mestnostyah) başlıklarını taşımaktadır.

Şiir türündeki eserleri arasında "Annenin Vasiyeti" (Zaveşçenie Materi), "Sibirya'nın Boyun Eğmesi. II. Şiir" (Duma II o pokorennii Sibiri), "Çadırım" (Moya Yurta), "Tungus" ve "Elebaşına" (K Koleçku) adlı şiirleri yer almaktadır. Davıdov'un Yakut temalı şiirleri "Jigan Yakutları ve Onlardan Bir Efsane (Efsaneye Önsöz" (Jiganskie Yakuti i Odná İz İh Legend [Predislovie k Legende]) ve "Jiganlı Agrafena (Yakut Efsanesi)" (Jiganskaya Agrafena [Yakutskaya Legendá]) adlarını taşımaktadır.

Yine şairin genel konularda yazdığı şiirleri arasında "Sonet", "Sibiryalı Şair" (Sibirsiy Poet), "24 Nisana Sone" (Son Na 24 aprelya) adlı eserleri yer almaktadır (Kudryavtsev, 1928: 81).

Davıdov'un Şiirinde Farklı Halklar

Davıdov'un şiirlerinde etnografik bir renk olduğu, "Tılsım", "Jiganlı Agrafena" ve "Benim Çadırım" şiirlerinin Yakut, "Şire Guylguhu veya Büyülü Rahle" şiirinin Buryat, "Tunguz" adlı şiirinde de Tunguzların yaşamının tasvir edildiğini bilinmektedir. Yazıda Davıdov'un farklı halkların kültür veya gündelik yaşam öğeleri ile kurguladığı bu tür şiirleri ele alınacaktır.

Buryat Kültürünü Yansıtan Bir Şiir

Davıdov'un Yakut yaşamını yansıtan birkaç şiiri olmasına karşın doğrudan Buryat kültürüne ve gündelik yaşamına ilişkin izler taşıyan tek bir şiiri bulunmaktadır. "Şire Guylguhu veya Büyülü Rahle" adlı

bu şiirde bazı Lamaların özel uygulamalar ve Tibetçe dua metinlerinin okunması için bir sırayı andıran “şire” adlı küçük rahleyi kullandıkları, bu dua ve uygulamalar sayesinde zaman içinde bu nesnenin kutsallık taşımaya başlaması üzerine kuruludur. İnanca göre, bu tür bir rahle çalınıp saklanmış nesnelerin yanında durarak onların yerini belirtme özelliğine sahiptir (Kudryavtsev, 1928: 84).

Davidov Buryatların bu inancını Troitskosavsk'ta çalıştığı sırada gözlemlemiştir. Şiirde şehirdeki fakir bir öğretmen işlemeli çizmeleri çalınınca Lama Gomboy Dabanov'a gelir, öğretmen, “şire” adı verilen rahlenin hırsızın peşinden gideceğine ve çalınan çizmeleri bulunacağına inanmaktadır. Şiirde lama üzerinde tanrı suretleri çizilmiş ve Tibetçe dua metni yazılmış bir sopa ile bu büyülü rahleye vurur. Rahle uçarak gider, şehrin bitimindeki kayalıkların yanındaki kulübenin kapısını çalar. Kulübeden yaşlı bir Rus çıkar ve öğretmenin çizmelerini atar. Çizmeleri alıp evine dönen fakir öğretmen, lüksü, şöhreti, güzel yerleri, güzel kızları hayal eder ve bu büyülü rahlenin hazineler bulacağını düşünerek son kuruşuna kadar bütün parasını vererek onu satın alır. Bu rahle ile kullanmak üzere bir sopanın üzerine ilah tasvirleri yapılır ve ‘Om- Mani- Padme- Hum’ şeklinde sihirli bir formül yazılır. Öğretmen kısa zamanda bu nesnelere sayesinde varlıklı birine dönüşür (Kudryavtsev, 1928: 85).

Şiirin tamamen şairin hayal gücünden mi kaynaklandığı yoksa bölgede “şire” adı verilen bu rahle ile ilgili anlatılar mı olduğu bilinmemektedir. Pek çok şiirinin kaynağında sözlü kültür ürünleri yer alan Davidov, bu şekildeki anlatıları Buryatlar arasından derlemiş olabilir.

Tunguzların Yaşamında Zor Koşulları Yansıtan Bir Şiir: Tunguz

Şairin 1858 yılında yayınlanan “Tunguz” adlı şiiri daha sonraki yıllarda da yayınlanır. İ. G. Yampolskiy tarafından yayına hazırlanan “D. P. Davidov, Stihotvoreniya” adlı, 1968 tarihli çalışmada yer alan bu şiirde açlık çeken, kendini ve ailesini doyurmak için avlanmak zorunda olan bir Tunguzun hayatından kesitler yer alır.

Şiirde Tunguzun içinde bulunduğu zor koşullar şu şekilde tasvir edilir:

On gün hiç ara vermeden

Ud dağlarında dolaştı Tunguz,

Tüfeğin horozunu kaldırmadı

Ve tencere kaynamadı (Yampolskiy, 1968: 670).

Zorluklar içinde Sibirya'da yaşayan Tunguz ve Yakutlar yiyeceğinin olmadığı zamanlarda ağaç kabuklarını yiyecek olarak kullanmışlardır. Şiirde bu durum şu şekilde verilmiştir.

Güneş dağın arkasına saklandı

Zavallı bir ağaca rast geldi

Ve ağacın gövdesinden kabuğu

Mütevazı bir akşam yemeği için aldı. (Yampolskiy, 1968: 671)

Avcı sonunda bir hayvan vurmuş olsa da içine düştüğü rehavet sonucu aşırı soğuk gecede donarak ölür.

Bu şiirin aşırı gerçekçi ve karamsar bir tablo çizdiği ileri sürülebilir. Özellikle Yakutlar gibi şehirleşme kültürüne uzak kalan ve yenilikleri benimsemekte zorlanan Tunguzların zor yaşam koşulları içinde buldukları Sibirya temasının temel alındığı eserlerde sıklıkla belirtilmiştir.

Yakut İnanç Sistemini ve Kültürünü Anlatan Şiirler:

Jiganlı Agrafena

Davidov'un eserlerinde Yakut teması en yaygın temalardan biridir. Özellikle de “Jiganlı Agrafena” adlı eseri kaynağını bir Yakut efsanesinden almakta ve bu efsanenin yeniden işlenmiş şekli niteliğindedir. Şiir ilk olarak 1858 yılında *Zolorotoe Runo* adlı yayının 19 nolu sayısında yayınlanmıştır.

Şiir öncesinde yazarın “Jigan Yakutları ve Onların Efsanelerinden Biri” başlıklı küçük bir önsöz ve eserde karşılaşılan on sekiz Yakutça kelimenin çevirisi yer alır. Araştırmacılar daha sonraki yıllarda Jigan Yakutları ile ilgili bu tanıtım yazısına ulaşamadıklarını belirtmişlerdir.

Jigan Tarih Müzesi tarafından yapılan yayında Davidov’un makalesinde Jigansk Yakutlarının inançlarından bahsettiği, onların yaşamını, giyim ve barınma biçimlerini tasvir ettiği, bu bölgedeki Yakutların genel yerleşimleri hakkında bilgi verdiği belirtilmiştir (Jiganskiy, 1992: 3).

Fakat şiirde yer alan Yakutça kelimeler ve onların Rusça anlamları ile ilgili kısım günümüze ulaşmıştır.

Efsanede yer alan Yakut kız Agrafena’nın pek çok derdi, tasası vardır. Onun parası ve unu yoktur. O, bir büyücünün sözlerine uyarak yaşlı şamana gelir. Şaman inancına göre ruhlar (Kudryavtsev, 1928: 88), yeni bir şamana geçmelidir ve bu yaşlı şamanın ruhları Agrafena’ya geçer. Agrafena şaman ruhları sayesinde rahat bir hayat sürer. Davidov, bir Yakutun süreceği rahat hayatı şu şekilde tanımlar:

Güzel günler geldi

Mutluluk bir nehir gibi aktı;

Sadık ruhlar genç

Agrafena’ya hizmet etti.

Çamı kabuğundan arındırdılar,

Un edip getirdiler.

Yulaf lapasına büyük bir parça

Yağ eklendi.

Su almaya gidildi,

Ocağın üzerine odun atıldı,

Genç kısraklar sağıldı

...

Yanan ocağın dibinde

Vaşak, kunduz kürk içinde

Agrafena kımız içip

Yağlı yedi.

Agrafena, bir süre sonra Jiganların yaşadığı yere gelir, burada bir Rus gence gönlünü kaptırır, şamanlıktan kurtulmak için davulunu ve tokmağını yok etmeye karar verir. Bunun üzerine yaşlı şamanın çağırdığı cinler Agrafena’ya ızdırap verir, o da ölür (Kudryavtsev, 1928: 89).

Bazı araştırmacılara göre, bu şiire kaynaklık eden efsane Davidov tarafından derlenmemiştir. İlk Yakut yazar olarak tanımlanan Afanasiy Yakovleviç Uvarovskiy’in “Hatıralar” adlı eserinde yer alan bir bölümdür.

Uvarovskiy’in bu eseri ilk olarak 1848 yılında Yakutça, Rusça olarak A. F. Middendorf’un “Puteşestvie Na Sever i Vostok Sibiri” adlı eserine ek olarak ve daha sonra 1851 yılında O. M. Böhtlingk’in “Über Die Sprache Der Jakuten” adlı eserinde metin olarak yayınlanmıştır (Zaharova vd., 2014: 6).

Uvarovskiy kendi eserinde “Geçen asrın ortalarında Jigansk’ta Agrippina adında bir Rus kadın yaşadı. Benim babaannem onu şahsen tanımıştı. Bu kadın büyük bir büyücü idi: o sevdiğini mutlu eder, sevmediğini mutsuz ederdi... Bu yaşlı kadının seksen yaşına kadar yaşadığı, onun kısa boylu, şişman, yüzünün çiçek bozuğu, gözlerinin sabahyıldızı gibi parlak, sesinin demir gibi soğuk olduğunu söylerler. Onun adı günümüze

dek kuzey ülkesinde unutulmamıştır” (Uvarovskiy, 2003: 77) diyerek Agrippina adlı Rus bir büyücüden bahsetmiştir.

Sovyet döneminde 40'lı yıllarda yapılan ve hala arşivlerde bekleyen çalışmalarda da Jiganlı Agrafena'ya ait verilere ulaşılmıştır. A. A. Savvin ve S. İ. Bolo tarafından yapılan bu kayıtlarda⁴ Verhoyansklı şaman Kiltis'in şaman kızlarından bahsedilmekte, büyük kızın adının Agrafena, Küçük kızın ise Dalbar Çuonaak olduğu, bu küçük kızın bir Kazak ile evlendiği ve ailesiyle Jigansk'tan Yakutsk'a dönerken nehirde kayıklarının battığı, boğulan kadının kötü ruha dönüştüğü anlatılmaktadır. Bu efsanenin diğer bir varyantında Çuonah'ın bir Kazakla evlenip Hristiyan olduğu ve Agrafena adını aldığı, aynı şekilde ailenin boğularak öldüğü ve Agrafena'nın kötü bir ruha dönüştüğü ifade edilmektedir (Zaharova vd., 2014: 11).

Uvarovskiy'in çalışmasında yer alan bölüm ve Davidov'un şiiri arasında birkaç nokta dışında büyük bir benzerlik bulunmaktadır. Fakat iki sanatçının birbirlerine yakın tarihlerde yaşadığı dikkate alınır ve Davidov'un hayatının bir dönemini Uvarovskiy'in vatanında geçirdiği düşünülürse dönemin koşullarında iki sanatçının tanışıyor olma ihtimali söz konusudur.

Tılsım

1856 yılında Davidov “Tılsım” (Amulet) adlı şiirini ayrı bir broşür olarak Kazan'da yayınladı (Kudryavtsev, 1928: 81). Daha sonraki yayınlarda da yer alan bu şiir, şairin Yakutistan'ın doğasına duyduğu hayranlığın bir yansıması niteliğindedir. İlk dördünlükte şiirin bir Temmuz gecesinin sıcaklığını taşıdığı görülmektedir:

Her şey sessizliğe gömüldü, güneş battı;

Bir dalganın sesiz zar zor duyuldu.

Ve yıldızı ayı olmadan

Bir Temmuz gecesi aydınlandı.

Şaire göre, yaşadığı ülkenin güzelliği sorgulanması gereken bir güzelliiktir:

Kuzey doğası harika

Bir güzellikle donatılmış;

Ama ıssız bir ülkede kimin için bu güzellik?

Bu lüks mü?

Fakat bu güzellik bir Yakut için sıradan bir güzelliiktir.

Bir Yakut bu muhteşem tablolara

Bakmak için yaratılmamıştır.

Onun için cennet- bir parça at eti

Ve bir kase kıızıdır (Yampolskiy, 1968: 655).

Gerek doğa gerekse insanla bütünleşen bu güzellik, şaire göre, inançla da taçlanmıştır. Şair, Yakut Türkleri arasında nazarlık, koruyucu olarak kullanılan inanç ögesi unsurlarının ulaşılması zor olandan değil, gündelik hayatta yer alan en sıradan bir nesneden yapıldığını belirtmektedir. Ona göre, inanç kişinin uzağında olanla değil, onun yakınında olanla ile bağlantılı olmalıdır. Bu nedenle bazen bir kemik parçası bazen de bir tutam at kılı ritüelin veya bir nazarlığın tek malzemesi de olabilmektedir:

Şaman kadın mutluluk

Tılsımını boynuma taktı:

Bu alaca bir atın

Yelesinin kıllarındandı. (Yampolskiy, 1968: 658).

Şiirin Rus okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması için şairin kullandığı Saha Türk kültürüne ait bazı kelimelerin açıklaması verilmiştir. Bunlardan biri Yakutların kırmızı içmek için kullandıkları ahşaptan yapılmış üç ayaklı “çoron” adlı kaptır (Yampolskiy, 1968: 660).

Yakut Kadının Şarkısı

Davidov’un Yakutların gündelik yaşamlarına ilişkin gözlemleri sonucu yazıya döktüğü diğer bir şiiri ise “Yakut Kadının Şarkısı” adını taşımaktadır.

Şiirin ilk olarak 1856 yılında S. Peterburg’ta ayrı basım olarak yayınlandığı bilinmektedir (URL-1). Defalarca farklı yayın organlarında yayınlanan bu şiir başkent Yakutsk’un yakınlarındaki Itık Göl’ün ve şairin ruh halinin tasviri ile başlar:

Itık- Köl hem sessiz hem sakin,

Korularda sessizlik.

Dünya sakin ve güzel,

Sadece ben hüznü.

Şiir, Yakut kadının kendi hayatında yapması gerekenleri ne kadar yetkin bir biçimde yaptığının anlatımı ile devam eder. Bu yetkinliğe karşın değişen bir dünya içinde değişmeden kalmaya çalışan bir kadın karakteri çizer şair.

Ahırdaki ineklere

Özenle baktım,

Kimse benim kadar güzel

Kısrak sağamaz.

Kimse benden daha lezzetli

Kımız yapamaz.

...

Rus gibi giyindim,

Fakat sele’mi çıkarmadım,

Ondan ayrılamadım.

O, değişen hayatın içinde onu çevreleyen her şey ile uyum içindedir. Kendi halkından gençleri geri çeviren Yakut kadını sonunda bir Rus gence sevdalanır. O, bu genç adamın onu görünümünden dolayı küçümseyeceğini, onunla aynı sofraya oturmayacağını düşünür, fakat Rus gencin onun aşkına karşılık vermesi ile her şey değişir. Şiirin sonunda Yakut kadınıyla aynı kadehten içen ve onun tahta kaşığı ile yemek yiyen genç adam arasında sevginin başlangıcı, basit bir dille verilir.

O zaman saygıyla

Gururlu Rus evime geldiğinde

Benim çoronumla içmek

Benim hamıyahımla yemek

Mutluluğuna erişir.

Burada çevirisini verdiğimiz bölümde Yakutça üç kelime yer almaktadır: “sel” (at kılından örülmüş kemer), “çoron” (kırmızı kadehi) ve “hamıyah” (büyük kaşık, kepçe). Bunun dışında şiirin orijinalinde yer alan Yakutça üç yer adı (Itık Göl, Sarsar, Çoçur Muran) ve geri kalan on dört kelimenin de şiir metni sonunda dipnotlar kısmında anlamları verilmiştir.

Çadırım

Şairin 1857 yılında yayınlanan “Çadırım” (Moya Yurta) şiirinde belirgin bir halkın adı yer almamakta, daha çok şairin ruh halini yansıtan bir şiir olma özelliği taşımaktadır. Buna karşın şiirin ana temasını oluşturan çadır, Yakutsk şehri yakınındaki “Timiya” gölü yakınındadır. Bu nedenle de şiir metninin sonundaki açıklamada adı geçen gölün Yakutsk’tan 16 kilometre uzakta bulunduğu, şiirin Yakutlarla ilgili olduğu belirtilmiştir (Yampolskiy, 1968: 662).

Şiir, acımasız doğanın tasviri ile başlar:

Çamların arasında, dağın arkasındadır,

Fakir çadırım.

Karşımdaki ışık içinde

Timiya gölü soluklaşır.

Tembellik edip unutma:

Bir sığınakta bile fırtınanın kükrediğini

Ve buzdan pencerenin ardında

Bir kar dalgasının savrulduğunu (Yampolskiy, 1968: 661).

Şiirde yer alan tek kişi adı Lyudmila’dır. Şair onun bir Yakut veya Rus kızı olduğunu belirtmese de çadırda yanında yer alan bu karakterin şairin sevgi duyduğu bir Yakut kızı olduğunu şu ifadelerden anlayabiliriz:

Kaba biraz un serp,

Biraz süt dök.

...

İyice yontulmuş kadehe

Kımız dök

Ve seninle yalnız

Zevkle bir akşam yemeği yiyeceğiz...

Daha önce olduğu gibi ziyaret edecek

Eski sevincin işareti

Ve gecikmiş umut

Çadırımızı canlandırarak (Yampolskiy, 1968: 662).

Şiirine farklı halkların karakterlerini yerleştiren Davidov’un başkarakter olarak Yakutları veya Yakut yaşam biçimini aldığı çalışmalarının daha baskın olduğu görülmektedir. Şairin gençlik yıllarını Yakutsk şehrinde geçirmiş olmasının bunda payı büyük olmalıdır.

Dmitriy Pavloviç Davidov’u Unutulmaktan Kurtaran Tarihçi

Sibiryalı tarihçi Fyodor Aleksandroviç Kudryavtsev, Dmitriy Pavloviç Davidov’u unutulmaktan kurtaran bir araştırmacıdır. Kudryavtsev, 1928 tarihinde yazdığı unutulmuş Sibiryalı şair başlıklı yazısıyla Davidov’un şiirinin ve onun Sibiryalı halklarının sanatı için önemini vurgularken 1929 tarihinde yazdığı makale ile de ana yurt araştırmaları için Davidov’un bilimsel çalışmalarını değerlendirmiştir (Kudryavtsev, 1929: 176- 187).

Yine F. A. Kudryavtsev'in redaktörlüğünde 1937 yılında İrkutsk'ta Davidov'un şiirlerinin tümünün yayımlandığı ve bu yayının o güne kadar şairin eserlerinin ilk ve tek ayrı basımı olduğu bilinmektedir (Truşkin, 1984: 248).

Dmitriy Pavloviç Davidov'un Şiir Dışındaki Çalışmaları

Davidov'un şiir dışında yer alan akademik çalışmalarından sadece üçü yayınlanabilmiştir. Makalede ana hatlarıyla üzerinde durduğumuz felaketler şairin pek çok çalışması yayınlanmadan yok olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmalardan ilki 1856 yılında *Zapiski Sibirskogo Otdela İmperatorskogo Russkogo Geografiçeskogo Obşçestva* süreli yayınının ikinci kitabında yer alan on iki sayfalık bir çalışmadır. Davidov, bu çalışmasında özellikle Udin bölgesi kurganları ve işaretleşmek için kullanılan yapılardaki envanteri değerlendirmektedir. Davidov tarafından kaleme alınan bu yazı, şairin titiz çalışmasını göstermesi açısından önem içermektedir (Davidov, 1856: 89- 101).

Davidov'un bu çalışmasının Sibiryaya tarihi için ne denli önemli olduğu yaklaşık 100 yıl sonra Sovyet tarihçi ve arkeolog Aleksey Pavloviç Okladnikov (1908- 1981) tarafından bir makalede belirtilmiştir.

Okladnikov, Davidov'un bu çalışması hakkında şu bilgiyi verir. "Bundan hemen hemen yüz yıl önce Baykal'ın geçmişi araştıran ünlü araştırmacı, Rus Coğrafya Derneği Sibiryaya Bölümü çalışmanı D. P. Davidov, Verhneudinsk şehrinin yakınlarında Baykal bozkırlarının uzak geçmişine ait ilgi çekici bir anıt bulmuştur... 16 Haziran 1856 tarihinde D. P. Davidov bu levhanın bulunduğu yere Rus Coğrafya Derneği Sibiryaya Bölümü ressamı Smirnov ile birlikte özel bir araştırma gezisi yapmış, Smirnov anıtın yerinde çizimini yapmıştır". Ayrıca Okladnikov, Baykal bölgesinde geyik taşlarını ilk bulan ve bunların ilk bilimsel tasvirini yapan araştırmacının Davidov olduğunu belirtmektedir (Okladnikov, 1954: 207- 208).

İkinci çalışma yazarın Buryatlara ait "obon" geleneğini değerlendirdiği çalışmadır. Rus Coğrafya Derneği Sibiryaya Bölümü Haberleri Dergisinin 1857 yılı 3 nolu sayısında yer alan bu kısa yazıda "obon" geleneğinin ayrıntılı tasviri, daha sonraki sayfalarda da bu gelenek sırasında verilen şölende düzenlenen at yarışında birinci gelen yarışmacıya söylenen övgü metninin Moğolcadan Rusçaya çevirisine yer verilmiştir (Davidov, 1857: 17- 18).

Şairin ulaşılabilen bir diğer çalışması "Yakutsk Bölgesinde Tahıl Üretiminin Başlangıcı ve Gelişimi" başlığını taşımaktadır. Bu çalışma 1858 yılında Rus Coğrafya Derneği Sibiryaya Bölümü yayın organının beşinci sayısında yer almıştır. Bu çalışmasında Davidov, Yakutsk bölgesinde tahıl üretimi ile ilgili ilk denemenin Yakutsk yakınlarında Sibiryalı bir soylu olan İvan Stepanoviç Starostin tarafından 1762 yılında gerçekleştirildiğini (Davidov, 1858: 18), daha sonraki yıllarda inişli çıkışlı bir ivme ile tahıl üretimini zaman içinde arttırdığını göstermektedir.

Değerlendirme/Sonuç

Sibiryalı tarihçi Fyodr Aleksandroviç Kudryavtsev'in çabaları sayesinde unutulmaktan kurtulan şair ve araştırmacı Dmitriy Pavloviç Davidov, günümüzde de Sibiryaya alanında yaptığı çalışmalar ve Sibiryaya halklarının sözlü kültür ürünlerinden ilham alarak yazdığı şiirleri ile tanınmaktadır.

Yaşanılan talihsizlikler nedeniyle çok az eseri günümüze ulaşan şair, şiirinde yaşadığı coğrafyanın güzelliklerini vermekle kalmamış aynı zamanda bu coğrafyayı yurt edinmiş halklara karşı da insanca bir tutum sergilemiştir. Onun şiirinde bir Tunguza bir Buryata bir Yakuta rastlamak sıra dışı değildir. Onun için şiir, şairin yaşadıklarını yansıtmaya aracıdır. Bu yansıtmaların aşırı dereceye varması ise şairin adının unutulmasına, eserin anonimleşmesine neden olmaktadır. Bu durum, Davidov'un "Şanlı Deniz, Kutsal Baykal" adlı şiiri için söz konusudur.

Dmitriy Pavloviç Davidov yaşadığı topluma borcunu sadece şiiriyle değil, aynı zamanda toplumun eğitimi için ve onun tarihini, kültürünü araştırmak için çaba harcayarak ödemeye çalışmıştır. Onun şiiri sayesinde Yakut kültürünün zenginliği, doğası ve değerleri Rus edebiyatına girmiştir.

Sonnotlar

- ¹ Omul, Latince adı *Coregonus autumnalis* olan somon ailesinin bir alt türü olan bu balık sıcak denizlerde bilinmemektedir.
- ² Araştırmacı Suharçuk tarafından arşiv çalışması sonucu elde edilen bu bilgileri içeren yayın ilk olarak "Sibirskiy Vestnik" dergisi, 1888, No 93'te yayınlanmıştır.
- ³ Kısa adı Literaturniy Fond olan (Obşçestvo dlya posobiya nujdajuşçimsya literatoram i uçenim)1859 yılı sonbaharında çalışmaya başlayan bu dernek, faaliyetini 1917'ye kadar sürdürmüştür (Sazanova, 2012: 34- 36).
- ⁴ Zaharova ve Rufova'nın makalesinde 11 ve 12 nolu kaynaklarda arşiv bilgileri verilmiştir.

Kaynaklar

- AZADOVSKİY, M. K. (1947). "Zametki Folklorista: Eşço O Pesne Slavnoe More", *Sibirskie Ogni*, Novosibirsk, No 3, 111- 114.
- "DAVIDOV, Dmitriy Pavloviç", (1927). *Sibirskaya Sovetskaya Entsiklopediya*, Novosibirsk, c. 1, 763- 764 nolu sütunlar
- DAVIDOV, D. P. (1857). "Obon", *Zapiski Sibirskogo Otdela Russkogo Geografiçeskogo Obşçestva*, S. Peterburg, S. 3, 15- 18.
- DAVIDOV, D. P. (1856). "O Drevnih Pamyatnikah i Mogilnih Ostatkah Aborigenov Zabaykalskoy Oblasti Verhneudinskogo Okruga", *Zapiski Sibirskogo Otdela Russkogo Geografiçeskogo Obşçestva*, S. Peterburg, kitap 2, 89- 101.
- DAVIDOV, D. P. (1858). "O Naçale i Razvitii Hlebopaşestva v Yakutskoy Oblasti", *Sibirskogo Otdela Russkogo Geografiçeskogo Obşçestva*, S. Peterburg, kitap 5, 18- 22.
- DAVIDOV, D. (1992). "Jiganskaya Agrafena", Jigansk, Jigansk Tarih Müzesi yayını.
- KUDRYAVTSEV, F. (1928). "Zabıty Sibirskiy Poet D. Davidov", *Sibirskiy Literaturno- Kraevedçeskij Sbornik*, İrkutsk, 77- 92.
- KUDRYAVTSEV, F. (1929) "Kraevedçeskaya Deyatelnost D. P. Davidova", *Buryatovedenie*, No 1, 176- 187.
- KUZNETSOVA, M. V. (2021). "Davidov Dmitriy Pavloviç", *VSORGO V LİTSAH: Biobibliografiçeskij Slovar*, İrkutsk, 37-39.
- MELNİKOV, V. (1963). "Poet- Sibiryak D. P. Davıdov", *Sibirskie Ogni*, S.2, 192.
- OKLADNİKOV, A. P. (1954). "Olenniy Kamen S Reki İvolgi", *Sovetskaya Arheologiya*, S. XIX, 207- 220.
- SUHARÇUK, N. (1976). "Dmitriy Davıdov v Yakutii", *Polyarnaya Zvezda*, No 6, 112- 117.
- SAZANOVA, E. A. (2012). "Literaturniy Fond (Obşçestvo Dlya Posobiya Nujdajuşçimsya Literatoram i Uçenim): İstoriya Sozdaniya i Blagotvoritelnaya Deyatelnost", *Problemi Sovremennoy Nauki i Obrazovanie*, S. 14, 34- 36
- TRUŞKİN, V. P. (1984). "Novie Materialı K Biografii D. P. Davıdova", *Literatura Sibiri*, Novosibirsk, 248- 254.
- UVAROVSKİY, A. Y. (2003). *Ahtular/Vospominaniya (na Yakut., Russk., Nemets. Yazıkah)*, Yakutsk.
- YADRİNTSEV, N. M. (1872). *Russkaya Obşçina V Tyurme i Ssilke*, Moskova.
- YAMPOLSKİY, İ. G. (1968). "Davıdov. Biografiçeskaya Spravka", *Poeti 1860- h Godov*, Leningrad, 649- 660.
- ZAHAROVA, A. E., Rufova, S. A. (2014). "Kto Ona, Jiganskaya Agrafena? (Transformatsiya Mifov i Legend Jiganskogo Ulusa Yakutii Seredinı XVIII- Kontsa XX Veka)", *V Mire Nauki i İskusstva: Voprosi Filologii, İskusstvovedeniya i Kulturologiya*, c. 2, S. 2 (33), 1- 16.

Elektronik Kaynak

URL- 1: http://az.lib.ru/d/dawydow_d_p/text_0020.shtml (Eriřim Tarihi: 28. 04. 2023).